

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดในการให้การศึกษาเพื่อการพัฒนา

1. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับกลุ่ม

จากปรัชญาพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน ถือว่า คน เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า และสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นถ้ามีโอกาสการพัฒนาจะไม่สามารถประสบผลสำเร็จได้ ถ้าหากมองข้ามในเรื่องการพัฒนาบุคคลแต่ละคนให้มีทักษะที่ถูกต้อง และมีจิตความสามารถที่สูงขึ้น แนวคิดพื้นฐานของงานพัฒนา ถือว่า งานพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (อ้างใน ไกรวิทย์ พวงงามและคณะ 2533 หน้า 25) ได้กล่าวถึงหลักการและวิธีการดำเนินการพัฒนาชุมชนไว้ 2 ประเด็นสำคัญ คือ

1) การให้การศึกษา แก่ประชาชนในชนบท ให้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจถึงสถานการณ์ หรือปัญหาต่างๆในการดำเนินชีวิต เป็นกรให้การศึกษาอบรม แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย เพื่อให้เกิดทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมใหม่ๆ เช่น การประชุมพบปะพูดคุย การแนะนำเรื่องต่างๆ การฝึกอบรมสาธิต การฝึกอาชีพ การจัดกิจกรรมต่างๆ

2) การจัดตั้งกลุ่มและพัฒนากลุ่ม เพื่อสร้างพลังในการคิด ตัดสินใจร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนา ใช้พลังกลุ่มเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาความคิดของกลุ่ม ส่งเสริมความเป็นตัวของตัวเอง มีความกล้า และความเชื่อมั่น

จากหลักการพัฒนาชุมชน ของแบตเตน (Batten อ้างใน กรมการพัฒนาชุมชน, 2530, หน้า 18) การพัฒนาชุมชน คือการทำงานกับประชาชนมิใช่ทำให้ประชาชนเพราะฉะนั้นโครงการหรือกิจกรรมใดใดที่จะดำเนินงานในชุมชนนั้น ๆ จะต้องเป็นโครงการที่มาจากกรริเริ่มของประชาชน ประชาชนเป็นเจ้าของบทบาท นักพัฒนานั้นเป็นผู้กระตุ้นให้ประชาชนเกิดความคิดริเริ่มในการแก้ไขปัญหา หรือหาทางสนองความต้องการของชุมชนแล้วร่วมกันทำงานตามที่ร่วมกันคิดขึ้นมา วิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชนโดยทั่วไปจะใช้ 2 วิธี (กรมการพัฒนาชุมชน, 2530, หน้า 20) คือ 1. โดยการรวมกลุ่ม 2. โดยการให้การศึกษา วิธีการทั้งสองนี้ จะดำเนินการอยู่

บนกระบวนการพัฒนาชุมชน 4 ขั้นตอน คือ การศึกษาชุมชน การให้การศึกษาแก่ชุมชน การให้การศึกษาเพื่อการพัฒนา และการวางแผนปฏิบัติงานการติดตามประเมินผล ในงานพัฒนาชุมชน ถือว่า กลุ่มเป็นสถาบันสนับสนุนการเรียนรู้ การคิดและการแก้ปัญหาในชุมชนไม่ว่ากลุ่มจะทำอะไรลงไป พลังของกลุ่มจะมีอิทธิพลเหนือความรู้สึกนึกคิดของปัจเจกบุคคลเสมอทั้งนี้เพราะสิ่งที่กลุ่มร่วมกันแสดงออกมานั้นเป็นข้อสรุปแนวคิดของคนส่วนใหญ่ ที่ผ่านการถกเถียงมาแล้วกิจกรรมที่กลุ่มทำจึงสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติของปัจเจกบุคคลในชุมชนได้เป็นอย่างดีที่การรวมกลุ่มและการพัฒนา กลุ่ม จึงเป็นวิธีการที่นักพัฒนาใช้ในการพัฒนาชุมชนตลอดมา เมื่อรวมกลุ่มขึ้นมาแล้วก็จัดระบบการบริหารงานกลุ่มให้เรียบร้อย โดยจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่งก่อนให้เป็นผู้ทำงานของกลุ่ม เช่น การจัดระเบียบปฏิบัติของกลุ่ม กรรมการบริหารกลุ่ม การประชุมประจำสัปดาห์หรือประจำเดือนของกลุ่ม บทบาทของสมาชิกกลุ่ม ความรับผิดชอบร่วมกันและกิจกรรมของกลุ่มที่ต้องทำ

2. การจัดตั้งกลุ่มและการพัฒนากลุ่ม

คำว่า "กลุ่ม" มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กันมากมาย เช่น โบกาตัส (Bogardus อ้างใน อาภรณ์พันธ์ จันทรสว่าง, 2525, หน้า 51) กล่าวว่ากลุ่มหมายถึง บุคคลจำนวนหนึ่งที่มีความสนใจร่วมกัน มีการเร่ร่อนซึ่งกันและกัน มีความจงรักภักดีร่วมกัน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกัน การเกิดกลุ่มมีหลายลักษณะ

อาภรณ์พันธ์ จันทรสว่าง (2525, หน้า 54-55) ได้กล่าวว่ากลุ่มเกิดขึ้น 3 ลักษณะคือ

1. กลุ่มเกิดขึ้นหรือถูกสร้างขึ้นโดยเจตนา โดยใครคนใดคนหนึ่งหรือหลายคน

เพื่อที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์บางอย่าง เช่น กลุ่มพลังมวลชนต่าง ๆ

2. กลุ่มเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ โดยตัวของมันเองโดยบุคคลซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่ม เช่น กลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มเกษตรกร

3. การรวมตัวของปัจเจกบุคคล อาจกลายเป็นกลุ่มเพราะเขาได้รับการปฏิบัติในทางเดียวกันจากบุคคลอื่น เช่น สมาคมต่าง ๆ

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2526, หน้า 12-14) กล่าวถึงปัจจัยการจัดตั้งองค์กร/กลุ่มประชาชนเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้นั้น มีสมมุติฐานโดยสรุป คือ

1. ความสำเร็จขององค์กรประชาชน ต้องขึ้นอยู่กับว่ามีจำนวนผู้นำพอสมควร

2. องค์กรประชาชน และสามารถดำเนินกิจกรรมได้ดีก็ต่อเมื่อวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งองค์กรประชาชนแน่ชัด

3. ในระยะเริ่มต้นของการจัดตั้งองค์กรประชาชน ต้องอาศัยบุคคลผู้รู้เป็นผู้แนะนำ สนับสนุนเรื่องการทำความเข้าใจกับสมาชิกผู้ก่อตั้งอย่างต่อเนื่องไปอีกระยะหนึ่ง

4. มีการจัดตั้งองค์กรระดับจังหวัด หรือมีหน่วยงานระดับจังหวัดทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยง ในด้านการติดต่อประสานกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกินขีดความสามารถขององค์กรที่จัดตั้งในระดับหมู่บ้าน

5. องค์กรจัดตั้งที่เกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจ องค์กรด้านสังคม ศาสนาและการปกครอง ชาวบ้านได้มีการรวมตัวทำกันอยู่แล้วและสามารถทำกันได้เลยเมื่อกิจกรรมเกิดขึ้น ราชการและหน่วยงานภายนอกไม่ควรเข้าแทรกแซงองค์กรด้านเศรษฐกิจมากนัก นอกจากความรู้ด้านการบัญชีและการเงิน การนำเงินหรือประโยชน์ไปปล่อยให้มีการจัดตั้งกลุ่ม มักล้มเหลว ผู้การทำความเข้าใจที่แท้จริงไม่ได้

หลักการจัดตั้งกลุ่ม เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี หรือกลุ่มประเภทอื่น ๆ พัฒน์ บุณรัตน์พันธุ์ (2517, หน้า 150) ได้เสนอ หลักเกณฑ์ควรมีอยู่ 8 ประการ ประกอบด้วย ผู้นำกลุ่มต้องมีความถนัดในเรื่องนั้นโดยเฉพาะ สมาชิกของกลุ่มมีความต้องการหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความสมัครใจจริง มีสิ่งแวดล้อมคล้ายคลึงกันอยู่ในวัยใกล้เคียงกัน มีความสัมพันธ์ต่อกันไม่ขัดแย้งกัน

เมื่อกลุ่มมีการจัดตั้งขึ้นมาแล้ว ลักษณะของความเป็นกลุ่ม (กรมการพัฒนาชุมชน, 2530, หน้า 99) ควรจะมีลักษณะคือ สามารถกำหนดได้ว่า ใครเป็นสมาชิกกลุ่มบ้าง สมาชิกมองเห็นว่าพวกเขาเหล่านั้นเอง ที่ประกอบกันเป็นกลุ่ม สมาชิกรู้สึกว่ามีวัตถุประสงค์ร่วมกัน สมาชิกพูดจาติดต่อกันเองได้ง่ายและสบายใจกว่าติดต่อกับบุคคลภายนอก สมาชิกรู้ดีว่าจะประพฤติตนอย่างไร ในสถานการณ์ต่างกัน พฤติกรรมของสมาชิกจะได้รับการประเมินอยู่ตลอดเวลาว่าเหมาะสมเพียงใด สมาชิกมีความรู้สึกผูกพัน ที่จะตอบสนองความรู้สึกของสมาชิกคนอื่น จะมีการจัดลำดับและตำแหน่งของสมาชิกในกลุ่มเกิดขึ้นอยู่เสมอ แรงจูงใจ เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้บุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม (กรมการพัฒนาชุมชน, 2530, หน้า 100) ประกอบด้วย

1. ต้องการเป็นสมาชิกกลุ่ม หรือกลุ่มเป็นจุดหมายในตัวเอง
2. ต้องการใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือ ที่จะบรรลุถึงความต้องการภายนอกกลุ่ม

3. ต้องการจะเรียนรู้ จากสมาชิกคนอื่นเพื่อพัฒนาตนเอง

- เรียนจากคนอื่น
- แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความรู้
- เข้าใจเหตุการณ์ของสังคมและโลกให้ดีขึ้น

4. ต้องการที่จะปฏิบัติงานร่วมกับคนอื่นเพื่อประดิษฐ์หรือสร้างสรรค์บางสิ่งบางอย่าง

- ร่วมกับคนอื่นในการตัดสินใจ
- วางแผนงานการทำงานร่วมกัน ในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ได้

การพัฒนาการของกลุ่ม คือการเคลื่อนไหวที่จะช่วยทำให้เกิดพลังการต่อสู้ และพลังการ ต่อรอง (พัตน์ บุณรัตน์พันธ์, 2527, หน้า 151) ซึ่งมีหลักเกณฑ์ประกอบด้วย การส่งเสริมการ พบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันและเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่ม มีการส่งเสริมแนว ความคิดยกระดับจิตใจ มีการส่งเสริมการมีระเบียบวินัย มีการส่งเสริมสัมพันธ์ภาพบุคคล ทั้ง สมาชิกภายในกลุ่ม และบุคคลที่เกี่ยวข้องมีการส่งเสริมกิจกรรมให้ต่อเนื่อง ทั้งในด้านวิชาการ และผลประโยชน์ร่วม ตลอดจนถึงการส่งเสริมให้ทุกคนมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบร่วมกันกับกลุ่ม เมื่อ กลุ่มได้พัฒนาขึ้นมีการเจริญเติบโต สมาชิกมีจำนวนมากขึ้น กลุ่มก็จะมีพลังเคลื่อนไหว มีการตั้ง หน่วยงานร่วม สร้างกิจกรรมและผลประโยชน์ร่วมกัน (พัตน์ บุณรัตน์พันธ์, 2517, หน้า 151)

3. ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มรวมกัน ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มรวมกันมีหลายประการกล่าวคือ

- 1 ขนาดของกลุ่ม กลุ่มที่มีประสิทธิภาพมีผู้ศึกษาพบว่า การเพิ่มจำนวนสมาชิกเข้าไปในกลุ่มไม่ได้ทำให้กลุ่มทำงานได้มากขึ้น แสดงว่าขนาดของกลุ่มจะมีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจใน การทำงานของสมาชิกซึ่งมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพของกลุ่ม กลุ่มยังมีขนาดมากขึ้นเท่าใด ความเป็นอิสระในการแสดงออกของสมาชิกก็จะยิ่งน้อยลงทุกที และไม่มีการรับฟังอย่างกว้าง ขวาง เช่นในกลุ่มขนาดเล็ก สำหรับในกลุ่มขนาดใหญ่คนบางคนที่มี "อิทธิพล" เท่านั้นจึงพูดได้ ส่วนกลุ่มขนาดใหญ่ก็มีผลคืออยู่ข้าง คือ ยิ่งกลุ่มมีจำนวนคนมากความคิดใหม่ ๆ แนวแปลก ๆ ก็อาจ มีได้มากยิ่งขึ้น (พนม ลิมอารีย์, 2529, หน้า 80-85)

2 ผู้นำกลุ่ม มีผู้นำกลุ่มที่จะทำให้กลุ่มพัฒนาขึ้นหลายลักษณะหลายประเภท กล่าวคือ

2.1 ผู้นำที่มีลักษณะการปกครองแบบอัตตาธิปไตย ผู้นำลักษณะนี้ยอมทำให้กลุ่มเกิดความจำเป็นที่ต้องพึ่งหัวหน้าหรือผู้นำอยู่เสมอ สมาชิกจะมีลักษณะเป็นคนฉุนเฉียว ก้าวร้าว แต่ไม่มีใครแสดงออก ไม่มีใครมีความคิดอะไรมาเสนอหัวหน้า สมาชิกส่วนใหญ่ไม่มีใครพอใจในกิจกรรมของกลุ่ม ผลผลิตของกลุ่มอาจมีปริมาณสูงแต่มีคุณภาพต่ำ (ถวิล ธาราโกชน, 2526, หน้า 164-165)

2.2 ผู้นำที่มีลักษณะการปกครองแบบปล่อยเสรีตามสบาย จะมีผลทำให้สมาชิกของกลุ่มไม่มีใครเกรงใจหัวหน้า สมาชิกจะมีการแสดงออกอย่างเปิดเผยหรือมีการเสนอความเห็นและนโยบายต่อกลุ่ม สมาชิกจะแสดงความไม่พอใจในกิจกรรมและความล่าช้าในการดำเนินงานของกลุ่ม ผลผลิตของกลุ่มอยู่ในระดับปานกลาง

2.3 ผู้นำที่มีลักษณะการปกครองแบบประชาธิปไตย กลุ่มที่มีผู้นำแบบนี้การดำเนินงานภายในกลุ่มไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งหัวหน้ามากนัก สมาชิกไม่ค่อยมีความก้าวร้าวหรือไม่พอใจซึ่งกันและกัน สมาชิกมีความพึงพอใจในกิจกรรมส่วนใหญ่ของกลุ่ม ผลผลิตของกลุ่มมีปริมาณไม่มากแต่มีคุณภาพสูง

3 สมาชิกกลุ่ม บุคคลสภาพของสมาชิกย่อมจะมีผลต่อแบบแผนทางพฤติกรรมของกลุ่ม ตัวอย่างเช่น ลักษณะนิสัยของสมาชิกภายในกลุ่มถ้ามีลักษณะก้าวร้าว มีความเชื่อมั่นในตนเองหรือเป็นเผด็จการ ย่อมทำให้การยึดเหนี่ยวกันของกลุ่มและความเป็นกันเองภายในกลุ่มลดน้อยลง เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามการทำงานกลุ่มมิได้ขึ้นอยู่กับบุคคลสภาพของสมาชิกเพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับความคล้ายคลึงกัน ความแตกต่างกันและความประณีประนอมกันของสมาชิกภายในกลุ่มอีกด้วย (พนม ลิมฮารีย์, 2529, หน้า 83) คือ

3.1 ความคล้ายคลึงกันของสมาชิกไม่ว่าจะเป็นด้านค่านิยม เจตคติ ความเชื่อ ความคิดเห็นและความสนใจมีผลดีคือ ทำให้สมาชิกเกิดความพึงพอใจและมีความสุข ช่วยให้กลุ่มมีความสามัคคีกลมเกลียวกันและเป็นกันเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะมีผลทำให้การทำงานของกลุ่มมีผลิตผลสูงตามไปด้วย

3.2 ความแตกต่างกันของสมาชิกกลุ่ม ทั้งในด้านประสบการณ์ ทักษะ ความสนใจ ความเชื่อ เจตคติ ทำให้เกิดความคิดเห็นใหม่ ๆ มาก รวมทั้งความคิดริเริ่มและวิธีการแก้ปัญหาใหม่ ๆ นอกจากนี้การตัดสินใจต่าง ๆ จะเป็นอย่างยุติธรรม เนื่องจากกลุ่มไม่มีอคติเกี่ยวกับความเชื่อ

3.3 ความประณีตประណกันของสมาชิกกลุ่ม ในข้อขัดแย้งต่าง ๆ ถ้างานมีความยุ่งยากมากขึ้นเท่าใด ความสำเร็จของกลุ่มก็จะยิ่งขึ้นอยู่กับการที่สมาชิกเข้ากันได้ และมีความประณีตประណกันมากยิ่งขึ้นเพียงนั้น

4. การยึดเหนี่ยวกันและผลผลิตของกลุ่ม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่มีผลต่อประสิทธิภาพของกลุ่ม เพราะเมื่อบุคคลได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งแล้วย่อมจะมีความรู้สึกต่อกลุ่มนั้น เช่น ภูมิใจหรืออับอาย ความรู้สึกนี้ย่อมจะมีผลเกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของกลุ่มโดยตรง (กรมการพัฒนาชุมชน, 2530, หน้า 101)

การยึดเหนี่ยวกันเป็นความรู้สึกและลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏในกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นความภูมิใจในการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม ความร่วมแรงร่วมใจกันในการฟันฝ่าอุปสรรคหรือลักษณะต่าง ๆ ที่ทำให้สมาชิกรู้สึกว่าเป็นการรวมกันเพื่อการอยู่รอดของกลุ่ม ผลผลิตของกลุ่มหมายถึงผลงานที่กลุ่มได้รับจากการทำงานร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นผลพลอยได้จากการที่กลุ่มมีการยึดเหนี่ยวกัน

5. ค่านิยมและปทัสสถาน กลุ่มที่มีประสิทธิภาพสมาชิกจะต้องมีค่านิยมบางอย่างที่คล้ายกันถ้าสมาชิกกลุ่มไม่มีความเชื่อหรือค่านิยมที่คล้ายกันมาแต่ต้นกลุ่มจะรวมกันได้ไม่นาน (วิทิมจำ, 2528, หน้า 293)

ปทัสสถาน เป็นกฎเกณฑ์ที่ทางกลุ่มตั้งขึ้น กลุ่มที่มีประสิทธิภาพ ปทัสสถานต้องบังคับและสมาชิกจะยอมปฏิบัติตามปทัสสถานของกลุ่ม กล่าวได้ว่าความสำเร็จของกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นความพยายามทำงานร่วมกันภายในกลุ่มหรือความพยายามที่จะทำให้สมาชิกเกิดความพึงพอใจ ย่อมจะขึ้นอยู่กับปทัสสถานและค่านิยมที่สมาชิกแต่ละคนยึดถือร่วมกันด้วย

6. จุดมุ่งหมายของกลุ่ม กลุ่มที่มีประสิทธิภาพจุดมุ่งหมายของกลุ่มจะต้องไม่คลุมเครือ และเป็นที่ยอมรับตรงกันในกลุ่มสมาชิก ถ้าหากสมาชิกกลุ่มมิได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ให้แน่นอน

สมาชิกไม่อาจทราบได้ว่า อะไรคือความต้องการของกลุ่มแล้วก็จะทำให้สมาชิกเกิดความสับสนในการแสดงพฤติกรรม ความมีประสิทธิภาพของกลุ่มนี้จะขึ้นอยู่กับการทำงานที่กลุ่มสามารถทำหน้าที่สนองตอบความต้องการของสมาชิกได้ และขณะเดียวกันก็นำกลุ่มไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ได้เป็นผลสำเร็จ (สงวนศรี วิรัชชัย, 2527, หน้า 112)

7. การสื่อสารภายในกลุ่ม การที่สมาชิกในกลุ่มมีการติดต่อกันมากน้อยเพียงใด กลุ่มทุกกลุ่มตั้งขึ้นมาแล้วย่อมจะมีแบบแผนการสื่อสารเกิดขึ้น สมาชิกจะมีการรับการถ่ายทอดหรือมีการเสนอข้อคิดเห็นเพื่อให้งานของกลุ่มลุล่วงไปตามจุดประสงค์ที่ได้ตั้งเอาไว้แบ่งเป็น 3 ลักษณะ (สงวนศรี วิรัชชัย, 2527, หน้า 109-110) คือ

7.1 การติดต่อสื่อสารภายในกลุ่ม ส่วนใหญ่การสื่อสารมักจะมีแนวโน้มไปสู่บุคคลที่มีสถานะภาพในกลุ่มสูง

7.2 นอกจากนี้การติดต่อสื่อสารภายในกลุ่ม ยังมีแนวโน้มไปสู่บุคคลที่มีสถานะภาพเท่ากัน

7.3 ถ้าบุคคลมีสถานะภาพเหลื่อมล้ำเท่าสูงกัน การสื่อสารมักไม่เกิดขึ้น

4. ปัจจัยที่บ่งชี้การพัฒนากลุ่มมีหลายประการ (จิรพรรณ กาญจนจิตรา, 2528, หน้า 253-254) คือ

1. การปรับตัวของกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถในการยอมรับแนวความคิดและวิธีการใหม่ ตลอดจนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับ และเทคนิคในการดำเนินงานของกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มสามารถเพิ่มสมรรถภาพในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพได้อยู่เสมอ

2. เป้าหมายของกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มในการกำหนดและพัฒนาเป้าหมายในการดำเนินงาน และความสามารถในการสร้างประสิทธิภาพในการทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายได้อยู่เสมอ

3. ความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มในการสร้างความร่วมมือ มีความผูกพันซึ่งกันและกัน ระหว่างสมาชิกทุกคนทุกฝ่าย

4. การสร้างและรักษามาตรฐานกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มใน

การรับสมาชิกให้สามารถเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานของกลุ่มได้อยู่เสมอ

5. บรรยากาศของกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่ม ในการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน มีสิ่งดึงดูดใจให้ทุกคนทุกฝ่าย เกิดความรู้สึกร่วมกัน มีขวัญและกำลังใจดี มีความพร้อม มีความเสียสละและร่วมมือกันทำงานให้กับกลุ่มอย่างเต็มที่อยู่เสมอ

6. ประสิทธิภาพของกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่ม ในการทำงานให้บรรลุผลตามเป้าหมาย ทั้งสามารถในการสร้างเสริมสมรรถภาพและรักษามาตรฐานของการอยู่ร่วมกันได้อยู่เสมอ

7. แรงผลักดันของกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่ม ในการสร้างกำลังอำนาจในการเร่งเร้าสนับสนุนให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกลไกเพื่อการทำงาน ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอยู่เสมอ

8. กิจกรรมของกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มในการวัดและเทียบประสิทธิภาพในการประกอบกิจกรรม เป็นวัฏจักรต่อเนื่องได้ทุกระดับทุกขั้นตอน นับตั้งแต่ส่วนย่อย ส่วนรวม และระดับหน่วยงานแวดล้อมของกลุ่มได้อย่างไม่หยุดยั้ง

ปัจจัยการรวมกลุ่มของชาวชนบท

ปัจจัยที่ชาวชนบทเข้ามารวมกลุ่มและองค์กรโดยทั่วไปแล้ว ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติที่ดีต่อการเข้ากลุ่ม และเมื่อเป็นสมาชิกกลุ่มแล้วเห็นว่าไม่มีประโยชน์ ก็จะลาออกจากกลุ่มและองค์กรไป (รัชนิกร เศรษฐ์, 2528, หน้า 263) จากการศึกษาเกี่ยวกับการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรในชนบทไทย ของรัชนิกร เศรษฐ์ พบว่า เกิดจากความต้องการที่จะให้กลุ่มตอบสนองความต้องการระหว่างระดับหนึ่งถึงระดับสาม ตามแนวคิดของมาส์โล เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากชาวชนบทไทยมีชีวิตอย่างยากจน มีความจำเป็นถึงเรื่องปากเรื่องท้องเป็นสิ่งสำคัญ ความคาดหวังที่สมาชิกในกลุ่มมีอยู่จึงมักจะเป็นเรื่องของประโยชน์ที่พึงได้รับ คือ

1. ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งได้แก่ เงินทุน ความรู้ในการประกอบอาชีพ รายได้ที่เพิ่มขึ้น และการช่วยเหลือด้านการตลาด

2. ประโยชน์ทางด้านสังคม ได้แก่ เกียรติยศ ความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนสมาชิกในกลุ่มด้วยกัน และความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกกลุ่มกับเจ้าหน้าที่

สมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนองค์การในชนบทไทยนั้นมีความคาดหวังว่าสามารถจะตอบสนองความต้องการของตนได้ในเรื่องต่าง ๆ (รัชนิกร เศรษฐ, 2528, หน้า 264) คือ เงินทุน วัสดุอุปกรณ์ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ รายได้เพิ่มขึ้นจากผลผลิตที่เพิ่มขึ้น การช่วยเหลือรัฐบาลโดยผ่านกลุ่ม การแก้ปัญหาในการประกอบอาชีพ การจำหน่ายผลผลิต ความรู้ เทคนิค วิทยาการ เกียรติที่ได้รับ ความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่ราชการ

กลุ่มต่าง ๆ เมื่อเกิดขึ้นแล้ว สามารถจะรักษาความเป็นกลุ่มให้คงอยู่ต่อไปได้ด้วยเงื่อนไข 4 ประการ (อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง, 2525, หน้า 67) คือ

1. มีจุดประสงค์ร่วมกันของกลุ่ม
2. มีความพึงพอใจของปัจเจกบุคคล ในกลุ่ม
3. มีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม
4. มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิก

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

อนุวรรษ วงษ์บุตติธรรม (2531, หน้า 24-27) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งในการให้การศึกษา ซึ่งกรมการพัฒนาชุมชนได้ให้ความสำคัญและมุ่งที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยได้ส่งเสริมและสนับสนุนประชาชนในชนบทให้รวมตัวกันจัดตั้งและดำเนินการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มาตั้งแต่ พ.ศ.2517 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันมีกลุ่มออมทรัพย์ตามหมู่บ้านตำบลต่าง ๆ ทั่วประเทศ จำนวน 9009 กลุ่ม สมาชิกจำนวน 588,193 คน เงินสะสมจะสะสมจำนวน 610,434,580 บาท (กองวิจัยประเมินผล รายงานประจำงวดที่ 3 ปีงบประมาณ 2530) ในการจัดตั้งต้องอาศัยวิธีการให้ศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาเพื่อการพัฒนา โดยพัฒนากรให้ความรู้แก่ประชาชนผู้สนใจก่อนเช่น จัดการประชุมอบรม พาไปเยี่ยมชมกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จจนกระทั่งประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในวัตถุประสงค์

ประสงค์ หลักการและวิธีดำเนินการ จึงจะสามารถจัดตั้งกลุ่มขึ้นได้ตามความสมัครใจของแต่ละคน ไม่มีการบังคับ หลังจากนั้นกลุ่มก็มีการพัฒนากลุ่มของตนเองด้วยตนเองซึ่งกลุ่มจะทำหน้าที่เป็นเสมือนศูนย์กลางของความรู้โดยจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับสมาชิกกลุ่ม เพื่อมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการใช้กระบวนการกลุ่มเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด มุ่งให้ประชาชนได้มาร่วมกลุ่ม เกิดเงินทุนร่วมกันเพื่อฝึกฝนในการพัฒนาอาชีพและนำเงินทุนมาเพิ่มพูนการผลิตการบริหารกลุ่มเป็นสมาชิกที่ดี การประชุม การใช้สิทธิหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้เรียนรู้ระบบการทำงาน โดยใช้เงินออมทรัพย์เป็นเครื่องมือจนเกิดความเข้าใจด้วยตัวเองจากการที่ได้ปฏิบัติจริง เป็นคนที่ได้พัฒนาขึ้นและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวได้ในที่สุด นับได้ว่าขบวนการที่เกิดขึ้นเป็นขบวนการของการศึกษาเพื่อการพัฒนาโดยประชาชนเอง

แนวคิดการมีส่วนร่วม

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526, หน้า 20) ได้กล่าวถึงสาระของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อประชาชนเอง

บอยล์ (Boyle, 1981, หน้า 108) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการจัดทำหรือพัฒนาโครงการและร่วมดำเนินการตามสถานการณ์ที่ประชาชนสนใจ

มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างมีธรรมและเป็นที่ยอมรับรับของผู้อื่น พร้อมทั้งจะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527, หน้า 6-7) ยังได้กล่าวอีกว่า หมายถึงกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริมให้การศึกษาและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งส่วนบุคคล กลุ่มชน ชุมชนสมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัคร รูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน การเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลไปสู่ประชาชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ประชาชนที่จะได้รับผลการเปลี่ยนแปลงก่อนจึงจะเกิดการยอมรับ การที่ประชาชนจะยอมรับนั้น ประชาชนจะต้อง

มีส่วนร่วมในโครงการ หรือกิจกรรมการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ด้วยแนวคิดการมีส่วนร่วมแบ่งได้ เป็น 2 กระแสคือ (1) แนวคิดในเรื่องอำนาจ หรือแนวคิดในการควบคุม โดยผู้มีอำนาจจะ กำหนดว่าใคร จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมในโครงการใดๆ ที่จัดทำขึ้น (Arnstein อ้างใน Boyle,1981, หน้า 91) และ (2) แนวคิดในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อ ผสมผสานความแตกต่างและให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ (Boyle,1981, หน้า 94) เหตุผล สำคัญของการมีส่วนร่วมคือ การทำให้โครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปได้รวดเร็วมีการ ต่อต้านน้อยที่สุด

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีหลายลักษณะด้วยกัน เช่น อี สจิวัด แซพบิน (E.Stuart Chapin อ้างใน อารมณ์พันธ์ จันทรสว่าง, 2522, ไม่ปรากฏหน้า) ได้แบ่ง ลักษณะการมีส่วนร่วมเป็น 4 แบบ คือ การมีส่วนร่วมประชุม การมีส่วนร่วมออกเงิน การมีส่วน ร่วมเป็นกรรมการ การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ

เจมส์กัตตี ปิ่นทอง (อ้างใน กรมการพัฒนาชุมชน, 2529, หน้า 13) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมไว้ คือ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ของชาวชนบท การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและ การปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

แอบบายานี (Aqbayani อ้างใน กรมการพัฒนาชุมชน, 2529, หน้า 14) ได้จัดลำดับ ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ คือ การร่วมประชุม การออกความคิดเห็นและข้อ เสนอแนะ การตีปัญหาให้กระจ่าง การออกเสียงสนับสนุนคัดค้านปัญหา การออกเสียงเลือกตั้ง การบริจาคเงิน การบริจาควัตถุ การช่วยเหลือด้วยแรงงาน การใช้โครงการที่เป็นประโยชน์ ให้ถูกต้อง การช่วยเหลือในการรักษาโครงการ การทำงานกับตัวนำการเปลี่ยนแปลง

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการวิจัยครั้งนี้ จึงยึดถือประชาชน เป็นตัวหลักในการดำ เนินกิจกรรมต่าง ๆ องค์กรจากภายนอกเป็นผู้กระตุ้น หรือส่งเสริมเท่านั้น และกิจกรรมกลุ่มจะ เริ่มจากพื้นฐานของชุมชนคือ ต้องคำนึงถึงวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ในชุมชน

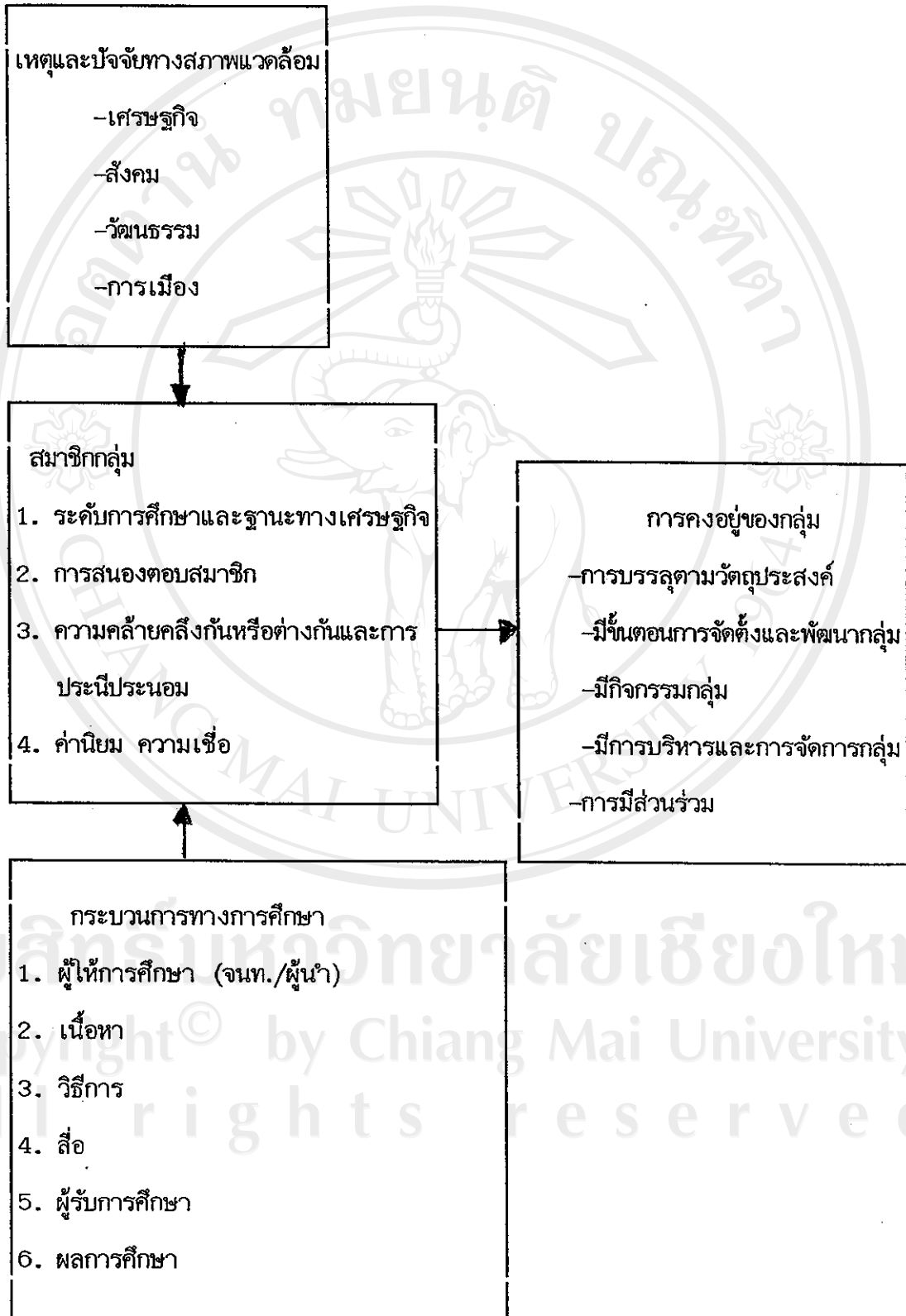
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุรพล กาญจนจิตรราและประภาส ศิลปรัศมี (2533) ได้ศึกษาเรื่อง "ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ" โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากกลุ่มอาชีพที่เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนสนับสนุน ในการจัดตั้งทั่วประเทศ รวม 378 กลุ่ม พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จต่อกลุ่มอาชีพ คือ สามารถสนองตอบความต้องการของสมาชิกได้สูง ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน ได้รับการสนับสนุนจากผู้นำชุมชน ได้รับข่าวสารต่าง ๆ จากภายนอก

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2524) ได้ศึกษาเรื่อง "ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต" โดยศึกษาประชากรจาก กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตอำเภอศรีประจันต์ อำเภอสามชูก อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ระดับการศึกษา อาชีพ ความมั่นใจในการปฏิบัติงาน ความมีมนุษยสัมพันธ์ การได้รับความแนะนำสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ความร่วมมือสนับสนุนจากสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตโอกาสที่ได้แสดงความสามารถในการปฏิบัติงาน และการได้รับการฝึกอบรมมีผลต่อการปฏิบัติงานของคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตด้วย

ไพศาล เพ็ชรพลาย (2519) ได้ศึกษาเรื่องการยอมรับในการรวมกลุ่มของชาวชนบทที่เป็นสมาชิกกลุ่มในเขตโครงการมูลนิธิบูรณะชนบท ศึกษาเฉพาะในเขตปฏิบัติการของมูลนิธิ ที่ปฏิบัติการอยู่ที่จังหวัดชัยนาท จังหวัดอุทัยธานี ทั้งหมด 15 หน่วย โดยการสุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 25 ของทั้งหมด พบว่าปัจจัยการยอมรับการรวมกลุ่มออมทรัพย์พัฒนาด้านปัจจัยสิ่งจูงใจ คือ การติดต่อกับบุคคลอื่น ๆ ในกลุ่มบ่อย ๆ อย่างมีความสัมพันธ์ที่ดี และสมาชิกที่ได้รับการบริการจากกลุ่มมาก จะมีใจรักที่จะรวมกลุ่มมาก

กรอบความคิดในการวิจัยครั้งนี้

จากกรอบความคิดในการวิจัย แยกเป็นประเด็นที่ศึกษา คือ

ก) ด้านเหตุ และปัจจัยทางสภาพแวดล้อม

ข) ด้านสมาชิกกลุ่ม

ค) ด้านการให้การศึกษากระบวนการทางการศึกษา

ก) ด้านเหตุ และปัจจัยทางสภาพแวดล้อม ประเด็นที่ศึกษาประกอบด้วยระดับเศรษฐกิจของคนในชุมชน เกี่ยวพันกับความสัมพันธ์โครงสร้างทางครอบครัวรวมถึงนโยบายทางการเมืองของผู้นำชุมชนเกี่ยวพันกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องหรือไม่ กอปรกับวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ของชุมชนมีความเป็นมา โยงใยกันมากน้อยแค่ไหน โดยพยายามมององค์รวมของชุมชนให้มากที่สุด

ข) ด้านสมาชิกกลุ่ม ในแง่ของสมาชิกกลุ่มพยายามศึกษาถึงฐานะทางเศรษฐกิจระดับการศึกษาตลอดจนลักษณะความเชื่อ ค่านิยม มีความคล้ายคลึงหรือต่างกัน มากน้อยแค่ไหน มีการสนองตอบต่อสมาชิกกลุ่มอย่างไร เป็นต้น

ค) กระบวนการทางการศึกษา ซึ่งเกิดจากองค์กรภายนอกเข้ามาให้การศึกษา เช่น เจ้าหน้าที่ทั้งภาครัฐและเอกชน มีเนื้อหาและวิธีการมีการใช้สื่อเอกสาร สิ่งพิมพ์อะไรบ้าง รวมตลอดถึงผลการศึกษา มีอะไรบ้างที่ทำให้สมาชิกมีความรู้ ความเข้าใจสามารถประกอบกิจกรรมกลุ่มอยู่ตลอดมา และมีบทบาทขององค์กรภายนอก เช่น คปต. กสศ. เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน ให้การสนับสนุนโดยวิธีการไหนบ้าง